

כל כתבי
מיכה יוסף ברדיצבסקי

כרך שני

דעת - אתר לימודי יהדות ורוח
www.daat.ac.il

M. J. Berdyczewski's
(bin Gorion)
Hebräische Schriften

~~~~~  
**Zweiter Band**  
~~~~~

Aus dem jüdischen Sagenschatz

• Teil II
Nachtalmudische Zeit

Verlag „Achisefer“
(Berlin-Warschau)

Buchdruckerei H. Itzkowski
Berlin 1913

כל כתבי מיכה יוסף ברדיצבסקי

כרך שני

מאוצר האגדה

קובץ ב'

אגדות עם

כולל

אגדות מהימים שאחרי התלמוד ועד עתה

הוצאת חברת "אחיספר"
(ברלין + ורשה)

ברלין

שנת תרע"ד לפ"ק

בדפוס צבי הירש אימצקאווסקי

דעת - אתר לימודי יהדות ורוח

www.daat.ac.il

כל הזכויות של הכתבים שמורות
בכל הארצות

אגדות עם

אגדות

מהימים שאחרי התלמוד ועד עתה

אספן והכין בן גוריון

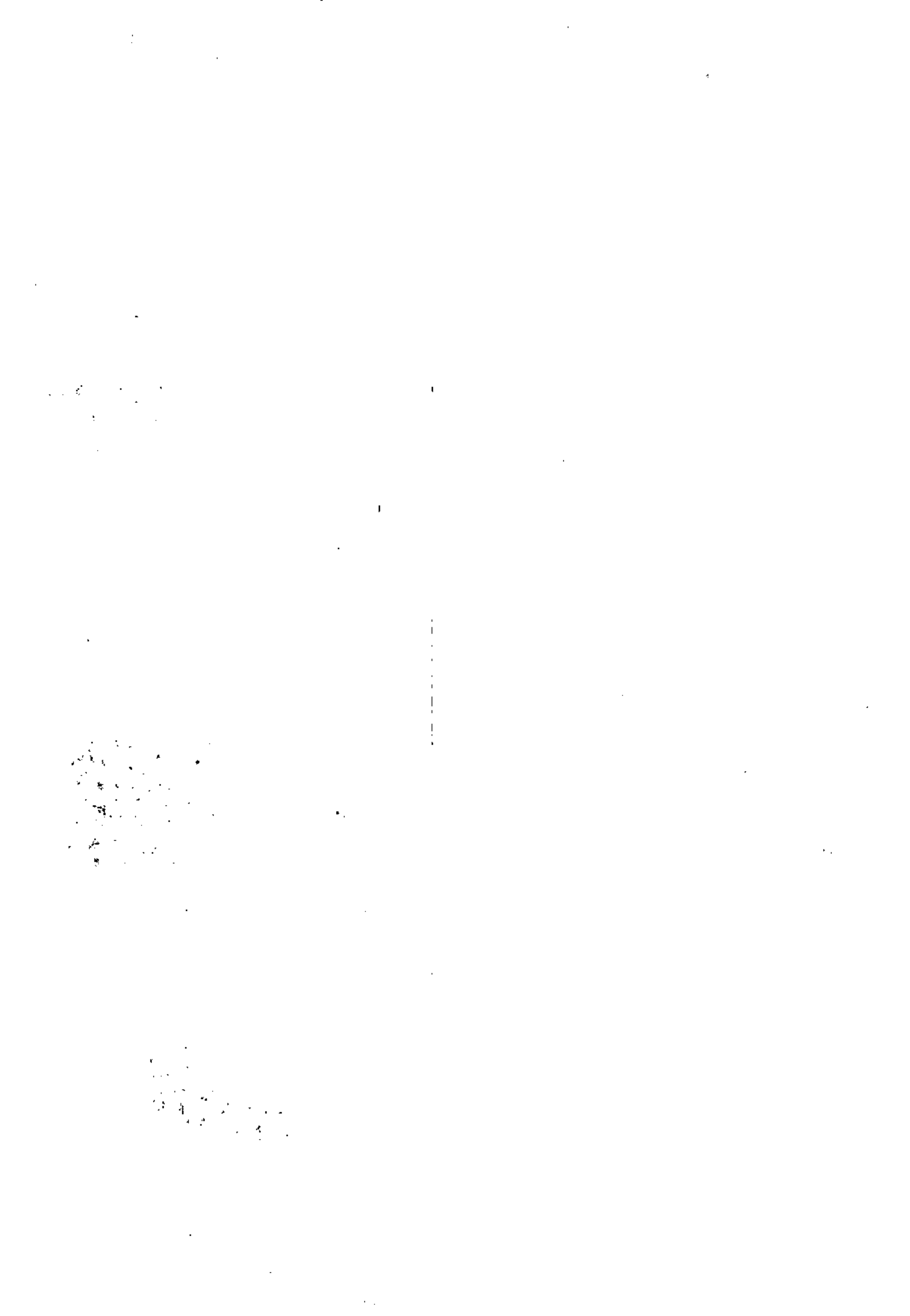
והביא לדפוס

מיכה יוסף ברדיצבסקי

ברלין תרע"ד

אגדות עם

תוכן הענינים

IX—X		תוכן
X—XI		ציונים
XII—XV		הקדמה
3—64		ספר המישי: דברי חזון
	במרחב 8—4 במרומים 4—6 מספר חיכלות 6—9 תאורי הוהר 9—10	
	עוד ממרחב: המשרתים 11—14 עליות 14—15 גן-עדן וניהגם 15—19 עוד מגן-עדן וניהגם 19—22 שני חיכלות 22—28	
	סגאולה וספרות: סגאולה 24—25 יצורי תרמין 25—27	
	עוד סגאולה: מספרי ירושלים 28—29 קברים 29—31 נבוי חיל 31—32 הנורים 32—38	
	נואלים ומשיחיים 34—41	
	בני השכמים 42—48 עוד מבני השכמים 45—48 ספורים 45—49	
	עוד ספורים 49—51	
	נביאים ומשיחיים 52—58	
	מעולם הרוחות 59—62	
	ספורים 63—64	
67—132		ספר ששי: סמיצ ומרחב
	מיסי הנזרות 67—68 מספרי סמע חלב 68—72 שני ספורים 72—74	
	גדולים ואנשי מעשה: מספרי ר' יצרח התסיר 75—76 קדושים 76—79	
	סאורעות ומעשים 80—84	
	מספרי ירושלים 85—88 ספורים יהודיים 86—88	
	ספרי אנדה 89—94 עוד ספרי אנדה 94—100	
	ספרי בדים 101—116 ספורים יהודיים 116—124	
	ספורים ומשלים 125—128 מעשה כשני אמנים 128—180 עוד משלים 180—181 ממשלי ברכיה הנקדן 182	
135—200		ספר שביעי: משני עולמות
	ממשלת השטן 135—148 שני ספורים 148—151	
	סאגדות האלוי ותלמידיו 152—155	

שני ספורים 156—158.

פראשית מעשי משיח ונביאיו 159—176.

ועוד על המשיח 177—192.

כפורים שונים 198—200.

ספר שמיני: מספרי חסידים 203—234

סחרב ועוד 208 220.

ראשונות ואחרונות 221—226.

חזיונות ומעשים 226—280.

מספרי הדמיון של רבי נחמן 280—284.

ציונים

§ מדרשים קטנים וספרים שונים:

אבקת רובל — אגרת תימן לתרסב"ס — אלדד הדני, היצאת א. אפשטיין — אותיות המשיח — אשכול הכופר ליהודה הדסי.

בית-המדרש, חדרים שונים.

גזרות ישנות תתב"ו.

דבי אליהו קפשלי — דברי יוסף לר' יוסף סמברי, הוצאת א. ברלינר.

היכלות רבתי — תוספות להיכלות רבתי — לקושי תוספות היכלות — פרקי היכלות.

תבואת יפת מחישועה (ספורי מעשיות לרבנו נסים גאון).

ילקוט תרועים — ירחון לתולדות ולחכמת ישראל.

לוח ארץ ישראל.

מאורעות צבי — מבשרת ציון — מדרשו כונן — מסכת אצילות — מסעות רבי בנימין

— מעין החכמה — מעשה נסים — מעשיות — מקרא כפשוטו — משלי שועלים.

נבואת הילד — נסיעת דוד תראובני.

סבוב רבי פתחיה — סדר גן עדן א. ב. ג. — סדר רב עמרם גאון — סדר חזרות —

סדר עולם זוטא — סדר רחוקות — ספר הזוהר — ספר הקנה — ספר זכרון אחד — ספר חנוך

— ספר חסידים.

עמק תבכא — עמק המלך — עניני שבתי צבי לאהרן פריימן:

פרקי דרבי אליעזר.

קובץ על יד למקוצי נרדמים חלק ב' ד' — קובץ צרפתי עברי — קיצור ציצת נוכל צבי.

רשימת אוצר הספרים של דוד קופמאן — רשימות שלמה ב"ר שמעון ואליעזר בר נתן.

שארית ישראל — שבתי ירושלים — שבט יהודה — שלשלת תקבלת.

תולדות היהודים, גרף-שפיר חלק ג' ו' ז' — תולדות שבתי צבי לנחום בריל — תורה

הקנאות ליעב"ץ.

§ קונטרסים וספורי מעשיות עברים ויהודים, סתמים.

אגרות עם — אגרת צפת — אמונת צדיקים.

מוראים גדולים — מעשה הגדולים החדש ביתעדיית — מעשה הקדושים — מעשה מוסף

דילה ריינה — מעשה נרא משמיד — מעשיות פובים — מעשיות חדשים — מעשיות נוראים

ונפלאים — מעשיות פליאות — מעשיות מצדיקי יפודי עולם — מפעלות צדיקים החדש — משלים.

נראות אנשי מעשה — נפלאות גדולות.

- ספורי אגדה — ספורי אנשי שם — ספורי מעשיות למהר"ן — ספורי מעשיות חדשים —
 ספורי עם — ספורי פראג בעברית — ספורים ישנים — ספורים כפי השמועה.
 עשר אורות.
 קונטרסים יהודיים — קונטרסים יהודיים יראים — קונטרסים יראים — קונטרסים שונים.
 שבחי האר"י — שבחי הבעש"ט.
 § עתונים ומאספים:
 הבקר — חוסן, ירחון — הירדן — העולם — הפועל הצעיר — השחר, ורשני — יזכור
 — טולדת — ספרות — רשמים.

הקדמה לכרך השני

אמר המאסף, אם קשה היה סחור הדברים בכרך הראשון, שבאו בו פרקי האגדות מימי המקרא והתלמוד, קשה זה עוד יותר בהכרך הזה, שמכיל את פרקי האגדות מהימים שאחרי התלמוד והלאה. בתקופות של ימי המקרא והתלמוד יש לנו איזה קוים תולדיים קבועים בקירוב, שעל פיהם נכוון את מלאכתנו בפרי המסרות והחזון השייכים להימים ההם ומספרים מהימים ההם. תחת זה בעתים שמימי הגולה והפיזור לארצות רבות הכל משמש בערבוביא, עד כי גם המומחים בחקרי התולדה נבוכים לרוב בקביעת המועדים למאורעות ולזמני חבור הספרים ועומדים לרוב לפני חידות שקשה לפותרן.

הנה רשמי מעשים ונדודים רבים, רשמי חליפות ותמורות שונות וציוני סביבות חדשות בכל פעם. ביחד עם אלה וכתוצאות מאלה הרבה דברי-אגדה ודברי חזון שונים. ומי שיחפור בבורות הללו, יעמול במלאכה רבה גם לדורות, ומה גם ליחיד. הרי באים בכאן לרוב בדברים מסובכים ועקלקלים, עד שקשה לסמן כל מבוא ולדעת איפה ההתחלה ואיפה הסיום. הנה יצירות-עם והנה יצירות יחיד, רק של יחיד. הנה דברים מקוריים מתגלגלים בגלגול מחילות, והנה דברים שאובים ממקום אחר; הנה יצוריים לוקחים זה מזה, ולאידך הנה אילנות רבים עומדים בשורה אחת, וכל אחד שונה מחברו, כאילו אינם יונקים מקרקע אחד. יש שהנך אומר לבקש אך פרי הצבור ולשמוע את שפת הגוי כולו, והמית היחידים באה ונאחזת בתך נשמתך. ולהפך, הנך עוזב את הדרך והולך בצדי הדרכים, והנה קול אנקת הצבור ברמה נשמע. עירוב-פרשיות בספר ובעם וגם בנשמת-העם. נעקרו הגבולים בין מעלה ובין מטה, בני-אדם אומרים להדמות לבני-אלים והשמע בא ולחם בשניהם. נצחונות וירידות! אמונת-אמן וצעקת צער, פה אפשר לשיר או לכתוב שנית מגילת הקינות.

כתבי-הקדש כתובים וחתומים במספר ספרים כך וכך, שנתקבלו לאוצר הצבור, ובמספר ספרים כך וכך, שנשארו מחוץ לחומת הצבור; מספר ומנין לכולם. ו"ם התלמוד"

הוא אמנם רחב וגדול והרבה נתלים הולכים אליו ומשתפכים בו, אבל אפשר להציב גם לו גבולים. כמו כן גם את חקרי ספרות הרחבה של המדרשים נדע. הרי מדרשי ההלכה והאגדה העתיקים, שנעשו כבר לקנין האומה ושמקשרים על פי דרכם את שתי התורות, תורה שבעל-פה ותורה שבכתב; והרי פה גם חלקי מדרשים נושנים וחדשים ההולכים ונדפסים על יד הראשונים ועוזבים אחד אחד את בתי-הקברות של אוצרות הספרים וכתבי היד, ובאים ומפיצים אור על הקודמים להם או גם סותרים אותם בהרבה ומתגלים בהם חזיונות ושאיפות, שלא מצאנו אותם בצביונם זה עד כה. אבל לכל אלה יש מספר ומנין, אפשר להשוות כל החלקים השונים זה לזה, וגם אפשר לדעת השתלשלות האגדות ולעמוד על הסתעפותן והתחלקותן; והרי בנוגע לפרשות אלה הרבה מבואים ומפתחות, ספרי כללים ורשימות. ואם בא אדם ואומר: את כל הכתוב בספרי התלמוד והמדרשים חזו עיני ויודע אני את תוכנם ומהלכם — האמן לו.

תחת זה, אם בא אחד ואומר: התבוננתי בכל ספרי ישראל מהימים שאחרי התלמוד ועד עתה, וכולם נפתחו לפני — אל תאמן לו.

אין קץ לספרי הלכה ומחקר. אין קץ לשאלות-תשובות, לרשמי דברי-ריבות, לספרי זכחים, לזכרונות, לכתבי מסעות, להזכרות מחיי ימי גדולים וקדושים. אין קץ לפיומים ולמזמורים, לתחינות ולקינות, ואין קץ למספר הקונטרסים של צואות וטגולות, של תרופות ומנהגים, של קינות ולחשים. והאגדה באה ומלפפת בכולם, נשפכה בכולם או גם שואבת מכולם. אין פנה כגפש העם, הקהלה והחברה, בכל ממלכת השמים והארץ, אין אבר באדם, אין איש, משא-נפש, עיקר ותחבולה בחיים, שלא תמצא שוב ספרים נושאים ונותנים עליהם; והרי ספרים לספרים וקצור מהספרים וילקוטים מספרים. וחזרו ונפגשו בחזון אחרי חזון מערכות המומאה והמהרה, הקודש והחול, הרע והטוב, הצער והשבח, האמן באלהים ואמונה כקסמי-קסמים. ואם מאה שנים יחיה האדם ואת כל חייו יקדיש אך לחפש בכל אלה, לחפש את נצני האגדה המפורים בין אלה ולהתבונן בהם, אך מעט מזער ידע; והשאר, אשר לא ידע, יבוא ויטפח על פניו ויאמר לו: לו גם אותי ידעת אחרת ידעת.

בודאי יש מפתחות וספריי-שמוש מדעים רבים גם למקצועות האלה והרבה הרבה לנו רשימות-ספרים בין של אוצרות הכלל, בין של אוצרות היחידים. והלא דוקא חכמת-ידיעת הספרים אצלנו רחבה ונשאה למעלה ראש. וברם זכורים הם לטוב כל אלה החכמים שהמיתו את עצמם באהלה של תורה, להיות מונים וסופרים לספרי בני יעקב. אבל גם העמל הרב הזה לא יוביל אל התכלית הנרצה במערכת האגדה. כי הא תינח בספרות מסודרה ובדברים נערכים לפי החוכן ושבאמת שמות הספרים מעידים על תכנם, או

מועילים ציונים ויכולים להיות לע לעינים; אולם לא כן אנחנו, שאין סדר למשנתנו ושבתוך עניני חקים ומצוות מתערבים חזיונות וזכרונות ושנספרי כללים לארבעה חלקי „שלחן-ערוך“ נמצא אגרות וספורים . . .

גם בקובץ השני מאגדותי בא אך מעט מהגנח וספון בחלקי הספרות. לא כל אשר יש לע באגדה ידעתי, לא את כל אשר ידעתי בחרתי לי לעבודתי; וגם לא כל מה שאמרתי לבחור סיסק היה בידי לעשות. ואם ימצא הקורא, שאין שוויהמשקל בין המקצועות השונים שבאו בספרי, או שדברים חשובים חסרים אצלי לגמרי, ולא יבין מדוע הרביתי באלה וקצרת באחרים, או מדוע בחרתי באלה והנחתי את אחרים — אל נא יבוא לבקש באה מפרה ידועה או מעמים מפורשים. כי מלבד סבת פזר המקורים וקושי השמוש בכלום, מלבד שהרבה נחסר מאונס ולא מרצון, ותנאי ספרותנו העניה מעכבים, הנה גם מצב הנפש עושה בזה הרבה.

רחשי השירה ואופני השירה, אם אין את נכנעים למדה אחת תמיד ולתכנית אחת, שונים הם ומשונים. הרוח נושב מבחויץ והנך נדחה ועומד על פתח תהומך, ומצערך חדר, אם גם לאחרים תאמר להיות לפה. לפתע נחדול להקשיב אל חרדת לבנו את ונרכין אזנו אך להנאמר והמסור, וביותר לזה איך הוא נאמר ומסור; ואז חסרי-אונים את לשחות נגד הזרם והאניה תקלע למקום ישליכוה הגלים. ואף אני באתי לספר ונמצאתי מקשיב, וככל אשר הרחקתי נרוד מעצמי הייתי אך שומע . . .

בעת אשר בחרתי את האגרות השונות מימי הגולה ותקופותיה השונות היו נסיות שונות מתרוצצות בקרבי. יש שהעיונים התולדיים, האישים התולדיים או היצירות התולדיות משכו את לבי, בדברי-חזון הבריכו לנגד עיני שלל הצבעים הרבים, בעניני גאולה וחפוש אחרי אחינו הרחוקים ראשי שבטי-ישראל הקשכתי לקול געטעי-העם לשיבה ולחרות; ומימי הגזרות והצרות המעיקות על העם הנודד ראיתי אך דמעה ועוני, וארא נוי מתפלש באפר ומבקש רחמים מאלה. ברית קרבנות-עם וגעטעי-עם. משברי האהבה לאלהים והצעקה לאלהים. אם הבנים מבכה על בניה כי אבדה מנחה, והאב שבשמים אף הוא יעטה אבל . . .

ויש שרק האגדה הערומה, חזון-בדים וכל רחשי החיים של תאי-לבב אנוש, באשר הוא אדם המתרפק על העולם ובונה לו את העולם שבו את נפשי שבי, ואמרתי להציב להם ציון. מאנשים מתנוצצת נפשם מצער הגלות ומצער החטא שומעים את דברי-מוסר ומשל פשוטים על תגמולי הטוב והרשע. אתם רואים צדיק נכשל וכופו עולה; הנה המעול אומר לעלות וגם הוא אף עולה, ולבסוף הוא נפל, נופל מבלי אשר יוסיף קום.

בים של מסורה דתית ויסורי-חולדה רואים אתם לפעמים איי דשא, ועל יד ספרים וספרי ספרים של מחשבות וחקים, של תשובות ומענות על כל תעלולי החיים ומשברי החיים, הנה גם רשמי האלפא-ביתא של החיים.

והנה אומרים את לנוח בשדות אלו מעצבון נפשנו ומינן לבנו, ועוד הפעם הנה נדחקים ונכנסים ללב דרכי סוללי הדרכים השונים ומחפש הנתיבות המתקרבים אל הקודש או להפך מתרחקים ממסורת הברית. הרי תום ואמונת-עם, והרי סער הדורות, הנה מושב בני תמותה, והנה ממשלת אלים או בני השמן; הנה אור ושמש בווער והנה גם טוכבים אוספים נגהם...

וכשאתה בא לסדר שוב את פרקי האגדה, אשר מצאת ואספת בחפניך, לסדר את כל הדברים השונים, הדברים הטובים והכוללים, הלאומיים והאנושיים, היחידים והצבוריים הרחוקים זה מזה בזמן ובמקום והשונים גם בצורתם, בדרכם ובמגוונם, ואתה מבקש לאספם לאספה אחת, הנה כאמור, הרבה אוספים ישנם לבנין, או שהתוכן יהיה לנו למדה, או זמני האגדות או דרכי היצירה, ואנו אחזים בזה ובוה, כי בחירת אוסן אחד ברור ומחלט הוא כמעט דבר נמנע. הגך מסדר פרקי ענין אחד בשלמות, ונושא הענין מחייב להמשיך התגליותו בזמנים רבים, ובכך עברת ממאה למאה, ולפעמים גם מאלף לאלף, הגענו לענין השני ועלינו לשוב אל המועדים מראש. לא קלה היא עבודה כזאת. ואם שגיתי בהסמוכים והקשורים, וגם הקדמתי את המאוחר, אם בשגיאה אם בכונה, הנה סוף סוף רוב האגדות בפני עצמן הן קימות.

בשדה החסידות, באגדה החסידית נעוצה כאשר כבר הזכרתי ראשית עבודתי ושמתי אליה לבי בימים שעברו—ועל כן ממלאה היא את כל התקופה האחרונה בקובצי, אם גם שבתו ברבות הימים להתבונן ולחשוב אחרת על דרכה ומהלכה וגם על דבר מהותה וערכה לנו, ואם גם הרבה דברי אגדה וספורים מהעולם שמחוצה לה ראויים היו לעבוד במדה לא פחותה מאלה ורק אסם מקום.

ועלי להעיר עוד, כי כמה שציינתי באיזה דברי-אגדה, כי מן השמועה הם בידי או כי מקונטרסים יהודים נלקחו, אפשר כי כבר נאמרו בכתב ובמקורים יותר נאמנים ורק משכחה או מחסרון ידיעה רשמתי כזאת, והן בעיקר בדברי שירה ולא בדברי תורה הרי עסקינן. ואם דלה היא המנה שהבאתי לעמת זה, שהביאו הקודמים לי שעסקו במקצוע זה בשירה ובמדע, הן על הבאים אחריו או גם החיים אתנו להוסיף. וכמה כמה עוד להוסיף! להחברים, שעמדו לי בהסוד. ולאלה שנשאו אתי במשא ההגהה, הנני מביע בזה את תודתי.

ברלין, נוח-שלום תרע"ג.